

Donderdag 17 juli 2008

Grote Zaal 20.15 uur

Chicago Klezmer Ensemble:

Kurt Bjorling klarinet/cimbaal **Eve Monzingo** cimbaal/
piano/klarinet **Joshua Huppert** viool **Liz Johnson** viool
Al Ehrich contrabas

Es iz Shoy Likhtik	trad.
Mazltov	trad.
Taxim Steiner’s Skotshne	Jacob Gegner trad.
Honga Medley	trad./ Arr. Kurt Bjorling
Hora Monzingo	Eve Monzingo
Der Rebe Hot Geheysn Freylakh Zayn Leon’s Khosidl	trad. Leon Schwartz
pauze	
Moldavian Zhok / Nor Gelebt, Nor Gelakht	trad.
Abe & Isaac Shver un Shviger	Kurt Bjorlingw trad./ Arr. Kurt Bjorling
Sirba Ciganeasca	trad.
Shaleshudes	Eve Monzingo
Doina, Opshpil, Honga “Basarabye”	trad.
Dinele, Kiever Sher	Dave Tarras

Toelichting

Authentieke Klezmer

“Zo hoort authentieke klezmer te klinken!”, schreef de Chicago Tribune over de muziek van het Chicago Klezmer Ensemble (C.K.E.). De krant bedoelt eigenlijk dat de muziek van het C.K.E., één van de oudste klezmergroepen in Amerika, de herinnering oproept aan de klezmer van vóór de veramerikanisering van het genre. Naar hoe klezmer oorspronkelijk heeft geklonken, kan alleen maar worden gegist.

Er zijn twee belangrijke ontwikkelingen geweest die de basis hebben gelegd voor de muziek die wij nu klezmer noemen. De eerste en oudste lijn komt uit de Joodse liturgische muziek, met name de karakteristieke voorzang en heterofonie uit de collectieve gebeden. De tweede lijn komt van de Asjkenazische volksmuziek die in de 9e eeuw rondom de Rijn is ontstaan. In diezelfde tijd is ook de basis gelegd voor het Jiddisch. De term ‘klezmer’ is overigens een Jiddische samentrekking van twee Hebreeuwse woorden: *kley* (kanaal) en *zemer* (lied of melodie). In deze betekenis verwijst klezmer naar het instrument of muzikant die de melodieën vertolkt. Even terug naar de Asjkenazische Joden. Zij trokken oostwaarts en vestigden zich rond de 15e eeuw in de shtetl (dorpen) en de getto’s van Oost-Europa. De muzikale eigenschappen uit de twee historische lijnen ontmoetten elkaar in de klezmermuziek die in Oost-Europa tot bloei is gekomen. De klezmorim (muzikanten) trokken van shtetl naar shtetl om op te treden op zowel profane als religieuze feesten en vooral op bruiloften.

Snikken, janken en lachen

De Chassidische beweging die rond 1700 opkwam, is eveneens belangrijk geweest voor de ontwikkeling en de verspreiding van de klezmermuziek. Deze tak van het Joodse geloof maakte de diensten in de synagoge meer toegankelijk voor de massa. De nadruk werd gelegd op het dansen en het uit volle borst meezingen van de *nigunim* (woordenloze melodieën). Dit is terug te horen in de hedendaagse kletzmer. De instrumenten, die rijke en expressieve ornamenten spelen, zijn als het ware de luidsprekers van de innerlijk ziel. Vooral de viool en later ook de klarinet zingen, snikken, janken en lachen zonder woorden.

Daarnaast wisselden de klezmorim populaire melodieën uit met de muzikanten uit de verschillende inheemse culturen rondom hen; denk daarbij aan de Roemeense, Hongaarse, Griekse, Russische en Ottomaanse muziektradities. Vooral de muziek van de zigeuners had veel invloed op de klezmer. De onregelmatige ritmes, dissonanten, verandering van tempi en improvisatie dragen bij aan het sprankelende en opzwepende karakter. De klezmorim, die een niet al te hoge status hadden, werkten vaak samen met de zigeuners. Omdat ze op ‘t gehoor speelden zijn er geen notaties overgeleverd. Pas in de 19e eeuw ontstaat naast de ‘feestmuziek’ een meer concertante vorm van klezmer. Virtuoze musici als Pedotser (violist) en Guzikov (cimbalist) hebben composities geschreven en uitgevoerd in de grote concertzalen van Europa. Zij zijn vroege voorbeelden van klezmermuzikanten die een synthese trachtten te maken tussen de volksmuziek en de elitaire klassieke muziek.

Klezmer in Amerika

Tijdens de grote immigratiegolf van Oost-Europese Joden tussen 1880 en 1924 naar Amerika heeft de klezmer dáár wortel geschoten en een radicale verandering ondergaan. Na de Tweede Wereldoorlog wordt in Amerika de klezmerbezetting met veel blazers de populaire standaard. Er ontstaan talloze fusies van klezmer met onder meer jazz, rock ‘n roll en bluegrass. Op een gegeven moment raakte de muziek min of meer in de vergetelheid. In de jaren tachtig verscheen er een nieuwe lichtung muzikanten die de klezmer weer een impuls gaf. Zij herontdekten de melodieën en teksten uit de oude wereld.

Het gerenommeerde Chicago Klezmer Ensemble (C.K.E.) komt uit die lichtung. De groep is opgericht in 1984 door klarinettist Kurt Bjorling. Bjorling is artistieke leider van het C.K.E. en speelt naast de klarinet de *tsimbl* (cimbaal). Hij heeft samengewerkt met Klezomatics uit New York, met violist Itzhak Perlman en is sinds 1992 lid van de groep Brave Old World. Het C.K.E. is een belangrijke schakel tussen de hedendaagse klezmer en de traditionele klezmer. De band grijpt terug op de complexe concertante klezmer van de eerder vermelde Pedotser en Guzikov. Door de traditionele klezmer uit Oost-Europa te bestuderen en te arrangeren, vullen zij het gat dat is ontstaan in de ontwikkeling van deze vorm die is gestagneerd door de barre omstandigheden in Europa.

Wat u vanavond gaat horen is geen klezmer-jazz en ook geen Oost-Europese dansmuziek maar zinnestrelende traditionele klezmer.

Charlie Crooijmans

Summary

The Chicago Tribune praised the Chicago Klezmer Ensemble, one of the oldest groups of its kind in the United States, for its ‘authentic’ sound, referring to the original Eastern European, pre-American klezmer style. Klezmer can be traced to a mix of Ashkenazi folk music and Jewish liturgical music. It flourished in the *shtetls* (villages) and ghettos of Eastern Europe; the Chassidic movement, with its emphasis on making the religious service more accessible to the masses, provided a spiritual element to its development. The instruments, with their rich and expressive ornaments, are the voice of the inner soul: the violin and clarinet whimper, wail and laugh without words. Before its migration overseas, klezmer could be heard in concert halls throughout Europe as well as during religious festivals. Following the large-scale immigration of European Jews to America between 1880 and 1924, klezmer took root in the New World but underwent radical changes. Fusions were inevitable – with jazz and bluegrass, for instance – and following the Second World War klezmer bands reflected the big band in its large wind section. Its popularity waned until the 1980s, when groups like the Chicago Klezmer Ensemble sparked a revival of Old World texts and melodies. This evening’s performance is neither ‘klezmer jazz’ nor East-European dance music, but rather traditional klezmer at its best.

Translation **Jonathan Reeder**

Na klezmer ook tango

Als vurige pleitbezorger van de Tango Nuevo stal ensemble Soledad wereldwijd de harten van het publiek. Van Brussel en Venetië, tot Tokio en Florida. En op 21 juli staan ze in de Grote Zaal van het Concertgebouw! Kaarten zijn te koop aan de kassa (open van 10.00-19.00 uur), via de website www.robecozomerconcerten.nl of telefonisch via de Robeco Zomerconcertlijn: 0900-8012 (tussen 10.00 en 17.00 uur).